

**Ayktut oban, “İklim Krizinde Sermayenin Kaldıracı Olarak Yeşil Dönüşüm,”
H. Yurdanur (Der.) *Siyasi Ekoloji*, Ankara, İmge, 2022, s.217-252.**

“Yeşil dönüşüm” fosil enerjiden yenilenebilir enerjiye geçişi, enerji verimliliği uygulamalarını, “yeşil” iş olanaklarının yaratılarak emekçi sınıflar için adil geçişi vaat eden bir politikayı ifade ediyor. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Yeşil Yeni Düzen adları altında ayrıntılı önerilere yer verilerek geliştirilmiş bir iklim ve iktisat politikası (ayrıntılı bir tartışma için bkz. Çoban, 2021a). Yeşil dönüşüm, kimi sosyal demokrat partilerin, yeşil partilerin, emek örgütlerinin, iklim ve ekoloji hareketlerinin de olumlu yaklaştığı bir politika. Bu kesimleri sermayeyle uzlaştıran bir politika, kuşku uyandırmalıdır. Bu kuşkudan yola çıkarak, yeşil dönüşümün hangi sınıfın çıkarına hizmet ettiği konusunu tartışacağım. Yazıda şu sorulara yanıt arayacağım: Yeşil dönüşüm, iklim siyasetinde işçi sınıfı, ekoloji ve iklim mücadeleleri için mi yoksa sermaye sınıfı için mi bir kaldırıcı işlevi görür? O kaldırıcıdan destek alarak emek ve ekoloji mücadeleleri mi yoksa sermaye mi iktisadi, siyasal ve kurumsal taleplerini yaşama geçirir? Yeşil dönüşüm, enerji sermayesinin, finans sermayenin, sermaye-devlet hegemonik bloğunun, emperyalist devletler düzeninin mi kaldırıcıdır? Başka bir anlatımla, sermayenin orta ve uzun dönemde yeniden yapılandırılmasını sağlayan bir kaldırıcı olarak mı kullanılıyor? Emekçi sınıflar ve ezilen kesimler bloğu da yeşil dönüşümü, sınıf ve iklim mücadelesini güçlendirmek, iklim adaletine ve ekolojik onarıma yönelik çeşitli kazanımlar elde etmek için kaldırıcı olarak kullanabilirler mi? Denebilir ki, “iklim hareketi, yeşil dönüşümü, toplumsal mücadeleyi yükseltmek için bir kaldırıcıya dönüştürebilir. Yeşil dönüşümün hangi bloğun yararına gelişeceğini, toplumsal muhalefetin mücadelesi belirler.” Kuşkusuz, toplumsal mücadeleler, tarihin motorudur. Ama bir mücadele hangi içerikle, hangi hedeflerle, hangi amacı gerçekleştirmek için veriliyor sorusu da yanıtlanmalıdır. Yeşil dönüşümün güncel içeriği nasıl bir toplumsal ve ekolojik gelecek vaat ediyor? O program, bir kaldırıcı olarak kullanıldığında başarılı olunursa emekçi sınıfları, ezilen halkları, doğadaki varlıkları ve iklimi nereye taşımış olacak? Bu sorunun yanıtı da emek-ekoloji mücadelelerinin, yeşil dönüşüm politikasını bir kaldırıcı olarak kullanıp kullanamayacağı bakımından aydınlatıcı olabilir. Yeşil dönüşümün adil geçiş vadinin, emek-ekoloji mücadelelerini içine sürüklediği çıkmazları başka bir makalede ele almıştım (Çoban, 2021b). Burada yeşil dönüşümün sınıfsal kaldırıcı etkisini; iklim finansmanı, yenilenebilir enerjinin ekolojik sonuçları, eko-toplumsal eşitsizliklere olan katkısı bakımlarından araştıracağım. Bunu yaparken de yeşil dönüşümün sermaye için bir kaldırıcı olduğu tezini savunacağım.

Enerji Sektöründe Sermaye Fraksiyonlarının Finansmanının “Dönüşümü”

“İklim finansmanı” enerji sermayesinin iki fraksiyonunun, fosil sermaye ile yenilenebilir enerji sermayesinin mali savaş alanıdır. Fosil enerji sermayesi kimi mevzilerini rakibine kaybetmeye başlasa da kamu bütçelerinden çeşitli biçimlerde beslenme alışkanlığını sürdürmeye çalışıyor.

O kadar ki, fosil enerji şirketleri, savaşın cephesini genişletip gerçekleşmemiş kazançlarını elde etmek için bile hukuki yollara başvuruyorlar. Çeşitli ülkeler aleyhine uluslararası tahkim yoluna başvurarak tazminat elde etme peşindeler. ABD'nin Keystone XL petrol boru hattından vazgeçmesi, İtalya'nın kıyıya yakın sularda petrol aramayı yasaklaması, Hollanda'nın kömürden çıkış kararı, Slovenya'nın suyla kaya çatlatarak petrol çıkarma projesinden ÇED istemesi konuları, uluslararası tahkime taşındı. Beş enerji şirketinin bu devletlerden istediği rakam, 17 milyar doların üzerinde. Fosil şirketler, neden oldukları iklim krizinin sorumluluğunu üstlenmek ve yıkımın bedelini karşılamak bir yana, hükümetlerin çok yetersiz de olsa uyguladıkları iklim önlemlerine karşı üste para talep ediyorlar (Webb, 2021).

Günümüzde hükümetlerin fosil ve yenilenebilir enerjiye yaptıkları mali destekler birbiriyle yarışır. Destekler, kamu fonları, garantiler, vergi indirimleri, düşük fiyatlandırma, mevzuat değişikliklerinden doğan mali indirimler biçiminde olabilir. Bununla birlikte, hiçbir ülke fosil yakıtların gerçek maliyetlerini, burjuva iktisadın diliyle "fiyatlandırma"ya yansıtıyor. Örneğin, hava kirliliğinin sağlık sorunları ve ölüm gibi toplumsal etkileri, değişen iklimle artan aşırı hava olaylarının yıkıcı sonuçlarının mali yükü, fiyatlarda göz ardı edilir. IMF'nin bir hesaplamasına göre, kamunun sırtına bindirilen bu gibi yükler de dikkate alındığında, dünyada 2020 yılında kömür, petrol ve doğalgazın üretimine ve tüketimine yapılan destekler, 5,9 trilyon dolardır. Bu, fosil sermayeye dakikada 11 milyon dolarlık desteğe denk gelir (Carrington, 2021).

Kaldı ki, dar anlamıyla yapılan mali destekler de büyük bir toplamı bulur. Kovid-19 salgın döneminde bile, Ocak 2020 ile 17 Kasım 2021 arasında otuz bir ülkenin ve sekiz çok taraflı yatırım bankasının, kamu bütçesinden fosil enerji üretimine ve tüketimine yaptığı destekler, 364 milyar dolardır. Buna karşılık "temiz enerji" bakımından destekler de 330 milyar dolardır (Energy Policy Tracker, 2021). Destek alan kimi fosil şirketlerinin devlet şirketi olması, önemsiz bir ayrıntıdır, çünkü devlet şirketleri de emek sömürüsü ve kârlılık ilkesine göre işleyen sermaye düzeninin parçalarıdır.

Demek ki, enerji sermayesinin fosil ve yenilenebilir olarak ayrılan iki fraksiyonu arasında kamu mali desteklerinin paylaşılması konusunda burun farkıyla süren bir savaş var.

Kimi devletler kömürden çıkış ve enerji dönüşümü çerçevesinde yenilenebilir enerji şirketlerinin önünü açacaklarını açıkladılar. Nitekim, İklim Değişikliği Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin, Glasgow'da bu yıl yapılan 26. Taraflar Konferansı'nda (COP26'da) "Kömürden Temiz Enerji Üretimine Küresel Geçiş Açıklaması"na imza koyan devletler, temiz enerji üretiminin gelişmesini acilen hızlandırmaya, desteklemeye söz verdiler. Devletlerle birlikte aynı açıklamanın imzacıları arasında yenilenebilir enerji üretimi yapan şirketler ve kimi STK'ler de var. Fosilden sonra yenilenebilir enerji üretimi de devletin, şirketleri açıktan kolladığı bir sermaye birikim alanı artık. Ama devletler, o açıklamada kömür sektörünü de destekleyeceklerini belirtirler. Kömürlü termik santrallerden uzaklaşırken etkilenen "sektörlere" ulusal ve uluslararası destek sağlama çabalarını da güçlendirmeyi vaat ederler. Açıklamada kömürden uzaklaşırken etkilenen işçilerin ve toplulukların somut olarak nasıl desteklenecekleri ise belirtilmemiştir ("Global Coal..." 2021).

COP26’da başka bir imza metni daha yayımlandı. Devletlerin bu kez yatırım ve kalkınma bankalarıyla oluşturdukları, “Temiz Enerji Geçişi İçin Uluslararası Kamu Desteği Açıklaması”nda, “temiz enerji geçişine tam destekle öncelik vereceğiz; kaynaklarımızı, bu alanda özel sektörü geliştirmek için kullanacağız” denilmektedir. İmzacılar, 2022 yılı sonunda karbon yakalama vb. yollarla salımlarını azaltacak önlemleri bulunmayan uluslararası fosil enerji sektörüne, doğrudan kamusal desteklerini sona erdireceklerini duyurdular. Ayrıca hükümetleri, resmi kredi ajanslarını ve kamu finans kuruluşlarını da buna benzer sözler vermeye çağırdılar (“Statement on...” 2021).

Sermayenin fosil ve yenilenebilir enerji fraksiyonları arasındaki savaşa, mali sermaye fraksiyonu da katıldı. Mali sermaye temsilcileri, elindeki devasa varlıkları yatıracak kârlı alanlar arayışında olduğunu, yeşil dönüşümün de bu arayışa karşılık geldiğini kamuoyuna duyurdu. Mali sermaye COP26’ya hazırlanmıştı; delegelere ve kamuoyuna 45 ülkeden 450 büyük banka ve finansal kuruluşun bir araya gelerek Net Sıfır için Glasgow Mali Birliği’ni (kısaca adı GFANZ) kurdukları müjdesi verildi (GFANZ, 2021). Birliğin sözcüsü, İngiltere Merkez Bankası eski başkanı, BM İklim Özel Elçisi unvanı da olan Mark Carney, yukarıda adı geçen imza metinleri yayımlanmadan bir gün önce, 130 trilyon dolarlık özel sektör kaynağının, önümüzdeki otuz yıl içinde gerçekleşecek “net sıfır” yeşil dönüşümün finansmanı için hazır olduğunu açıkladı (Hay, 2021). Bu kaynağın bir bölümü halihazırda fosil şirketlerce kullanılıyor. GFANZ, fosilin finansmanından çekileceği konusunda bir bildirimde bulunmadı. Ama asıl önemlisi, mali sermaye, fosil enerjiden uzaklaşma olasılığı karşısında yeşil dönüşümü, fosilden kazanç kayıplarını denkleştirecek alternatif sermaye birikim alanı olduğunu açıkça ilan etmiş oldu.

Yenilenebilir enerji sektörü öyle bir rant alanı ki, örneğin ABD’de, projeye finansman sağlayan bankanın, elde edeceği öteki gelirler yanında, devletin yenilenebilir enerji projelerine uyguladığı vergi indirimlerini de transfer ederek başka bir kazanç daha elde etmesine olanak tanınmaktadır. Böylece, “tax equity” adı verilen bu mekanizmayla mali sermaye nemalanırken yenilenebilir enerjinin kamuya maliyeti daha da artmaktadır. Yalnızca 2020 yılında, bu yolla bankaların talep ettiği yenilenebilir enerji yatırım ve üretim vergi indirimi miktarının 18 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, bu sistemde ABD’de bankalar, kimler tarafından ve hangi tür yenilenebilir enerji projelerinin inşa edileceğine karar veren baş aktörler haline de gelirler (Knuth, 2021: 2). Mali sermaye, enerjide zaten demokratik olmayan karar alma sürecindeki etkisini daha da artırır.

Mark Carney, COP26’nın sona erdiği gün yayımlanan yazısında, yeşil dönüşüm politikasının mali sermaye ile reel sermaye arasında oluşturduğu köprüyü açık biçimde şöyle vurgular: “GFANZ’ın havuzda topladığı finansal varlıklarla net sıfır geçiş finanse edilebiliyor. Ama finansal sektör bir başına salımları azaltamaz. Hükümetler net sıfır hedeflerini gerçekleştirecek biçimde iddialı, inandırıcı ve öngörülebilir politikalar geliştirmeliler. Gelişmiş ülkeler 2030 ve gelişmekte olan ülkeler de 2040 yılında enerji üretiminde, salım azaltım önlemi bulunmayan kömürlü santralleri terk etmeliler. Hükümetler, fosil yakıt sübvansiyonlarını sona erdirmeliler. Finansal kaynaklar hazır olduğuna göre, şimdi ülkeler ve şirketler daha iddialı ve hızlı hareket edebilirler” (Carney, 2021).

Carney haklı... En az 130 trilyon dolarlık büyüklükteki mali sermayenin kullanılması ve yatırıma dönüşmesi için iktisadi olduğu kadar siyasal ve toplumsal risklerin de ortadan kaldırılması, denetlenmesi gerekir. Bunun yolu da yeşil dönüşüm, enerji dönüşümü konularında küresel, siyasal ve toplumsal bir “büyük uzlaşma” sağlamaktır. Gerçekten de BM, devletler, şirketler, çevreci STK’ler, kimi sendikalar, çeşitli siyasal partiler, yeşil dönüşüm politikasında büyük uzlaşmaya vardılar. Yeşil dönüşüm vurgusu, BM örgütlerinin, çevre ve iklim toplantılarının ayrılmaz parçasıdır. Önemli bir adım olarak, Haziran 2021’de Britanya’da yapılan G7 zirvesinde, gelişmiş yedi ülke, neoliberalizmin Washington Uzlaşması’nı bir bakıma revize eden bir Cornwall Uzlaşması duyurdular. Cornwall Uzlaşması’nın maddelerinin ve önerilerinin ortak paydası, iklim riskleri, fırsatları, finansmanı, enerji dönüşümü yatırımları, kömürden uzaklaşma, sürdürülebilirlik, kırılgan toplum kesimlerini içermeye, dirençlilik (resilience) ve benzeri boyutlarıyla yeşil dönüşüm politikasıdır (Bkz. “The Cornwall Consensus,” 2021; G7 Panel on Economic Resilience, 2021a ve 2021b). Yukarıda birkaçını andığım, COP26’daki ortak imzalı açıklamalarla da çeşitli aktörler, yeşil dönüşüm büyük uzlaşmasını kamuoyu önünde bir kez daha teyit ettiler.

Yeşil dönüşüm büyük uzlaşması, HES, JES, RES, BES, GES gibi yenilenebilir enerji santrallerine, enerji dönüşümü için pil üretim ortaklıklarına, elektrikli otomobil şirketlerine, enerji, pil, otomobil sektörleri için gerekli olan madencilğe ve özütlemeciliğe (extractivism) karşı gelişen ve gelişebilecek toplumsal muhalefeti etkisizleştirmeye yöneliktir. Doğanın sermayeleştirilmesine karşı muhalefetin sönmülendirilmesi, rıza ve zor yöntemleriyle olur. Rıza üretim merkezi işlevi üstlenen egemen yeşil dönüşüm uzlaşısı; yenilenebilir enerji, elektrikli otomobil, “yeşil madencilik” büyüsüne kapılan ekoloji muhalefetinin bir bölümünü, bir kara delik gibi yutup somurur. Uzlaşmanın dışında kalanlar için de zor unsuru devreye sokulur. Devletin baskı aygıtları, şirketlerin paramiliter güçleriyle el ele, yeşil dönüşüm projelerine karşı çıkan ekoloji muhalefetini cop, gözaltı, hapis cezası, saldırı, yıldırma, cinayete teşebbüs, suikast gibi zora dayalı araçlarla bastırır. Zor ya da rıza yöntemleriyle, büyük uzlaşmanın muhalefeti etkisizleştirildiğinde, kârlı yatırımlar için bekleyen sermaye, yeşil dönüşümün güvenli limanına demirler.

Uluslararası para piyasalarındaki “yeşillenme” Türkiye’de siyasal iktidarın ve “yerli sermaye” çevrelerinin de iştahını kabartır. Nitekim, Türkiye Cumhurbaşkanlığı, Paris Anlaşması’nın onayı sürecinde üç milyar euroluk bir finansman desteği elde edildiğini duyurmuştur (Özenç, 2021). Birkaç ay sonra, ilgili bakan bu finansmanın kullanılmaya başlandığını açıklamıştır (Kasap, 2022). Ayrıca Türkiye, bir yandan termik santrallere kamu bütçesinden mali destekler sunarken bir yandan da bununla çelişen bir uluslararası uzlaşmaya taraf olur. OECD bünyesinde varılan yeni uzlaşmaya göre, kömürlü elektrik santralleri için resmi olarak ihracat kredisi verilmesine yasak getirilmiştir. Buna göre, Avustralya, Kanada, AB, ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Kore, Norveç, Yeni Zelanda, İsviçre ve Türkiye, 2021 yılı Ekim ayında, karbon tutma ve depolama ünitesi bulunmayan yeni santrallere ve böyle bir ünite ya da CO2 azaltma amacıyla kullanılmadıkça eski kömürlü santrallere, uluslararası kredi ya da yardım verilmemesi konusunda anlaşmaya vardılar (OECD, 2021a). Kömürlü termik santrallere finansal desteğin kesilmesi, OECD anlaşmasından birkaç ay önce, Haziran 2021 tarihinde yapılan G7 zirvesinde, liderlerin üzerinde anlaştıkları bir konuydu (“Carbis Bay G7 Summit Communiqué,” 2021). Benzer biçimde, yine OECD bünyesinde,

Türkiye'nin içinde yer aldığı adı geçen ülkeler, daha 2014 yılında yenilenebilir enerji konusunda verilecek ihracat kredilerinin esnek ve kolaylaştırıcı koşullarını ortak karara bağlamışlardı (OECD, 2014).

İklim finansmanı, başka ülkelerde ve Türkiye'de merkez bankalarının da ilgi alanına girdi. Başta Avrupa Merkez Bankası örneği olmak üzere çeşitli ülkelerde bankacılık sisteminin iklim değişikliğiyle mücadelede sermaye yararına rol üstlendiği görülmektedir. İklim değişikliğinin getirdiği çeşitli risklerinden bankaların etkilenmemesi için önlemler, ayrıca kredilendirmede yeşil ölçütler ve yeşil tahvil satışları, finans sistemindeki uygulamalar arasındadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, iklim ve çevre risklerini sınırlandırmak amacıyla sürdürülebilir finans uygulamalarını destekleme kararını açıklamıştır (Yıldırım, 2021). Yanı sıra, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2021), iklimle ilgili finansal risklerin ve fırsatların ele alındığı bir strateji planı yayımlamıştır.

Görülüyor ki, sermaye fraksiyonları arasındaki birikim savaşında, yükselen bir alan olan yeşil dönüşümle ilgili çeşitli adımlar, Türkiye'de de atılmaktadır.

Enerji Sermayesi “Dönüşürken” Ekolojik Yıkımın Derinleşmesi

Yeşil dönüşüm, sermayenin (fosil enerji fraksiyonunun) sorumlusu olduğu iklim değişikliğinin çözümü için sermayenin (mali sermaye ve yenilenebilir enerji fraksiyonlarının) kurtarıcı olarak sunulduğu bir politikadır. Dolayısıyla, yeşil dönüşüm, sermayenin kaldıracıdır. Mali sermayesiyle, devlet desteğiyle, emekçilere ve yerel topluluklara kapalı antidemokratik karar alma yapısıyla, ekolojik yıkımıyla, kapitalist enerji düzeni olduğu gibi yerli yerinde dururken, emek-ekoloji bileşenleriyle birlikte toplumsal örgütler, enerji sermayesinin fraksiyonları arasında yeğlemede bulunarak siyasal sonuçlar elde edebilirler mi? Mali sermayeye ve yenilenebilir enerji sermayesine açık ya da örtük sahip çıkılması, emek ve ekoloji toplumsal güçlerinin, iklim değişikliğine neden olan sermaye düzenine karşı mücadelesinde nasıl bir siyasal katkı sunabilir? Bu örgütlerin, yenilenebilir enerji sermayesiyle birlikte saf tutarak yeşil dönüşüm korosuna katılması, sermaye düzeninde bir krize yol açacaksa, bu taktiği benimsemenin yararlı olacağını ileri sürünler olabilir. Ama iklim mücadelesi koalisyonu içinde yer alan ve yeşil dönüşüme destek veren kimi örgütler, düzen güçleri arasında böyle bir kriz yaratma taktiğine dayanmıyorlar. Kapitalist enerji düzenini ortadan kaldıracak bir program da geliştirmiyorlar. Bu örgütler, yenilenebilir enerji dönüşümünün iklim krizini çözebileceğine, ekolojik yıkımı engelleyebileceğine dair bir inançla hareket ediyorlar. O zaman soru şudur: İki fraksiyon arasında yenilenebilir enerji sermayesinden yana yeğlemede bulunmak, ekolojik olarak gerçekten anlamlı mı? Şimdi bu sorunun yanıtını araştıralım.

Enerji sermayesi fraksiyonları arasında, iklim politikasının 2050 öngörülerıyla biçimlenen “sıfır toplamlı bir ilişki” saptanabilir. Enerji sektöründe petrol pazarı gerilerken “temiz enerji”nin aynı ölçüde yükselip onun yerini alması beklenmektedir. Bir fraksiyonun kayıplarının öbür fraksiyonun kazançlarıyla dengelendiği, sermaye için “sıfır toplamlı bir oyun” kurulur. Böylece, fosilde yitirilen kazançlar yenilenebilir enerji geçişiyle denkleştirilip toplamda sermaye bloğunun herhangi bir kaybının olmadığı bir gelecek biçimlendirilecektir.

Kapitalist çıkarlarla yoğrulmuş çeşitli örgütlerin yayınlarında, “bilimsel” değerlendirmelerle piyasa aktörlerinin “ideolojik” güdümlenmeleri harmanlanmış halde bulunabilir. Uluslararası Enerji Ajansı’nın aşağıda kullandığım yayınlarında, bu ikisinden hangisi ağırlıklı olursa olsun burada sürdürdüğüm tartışmayı sakatlayacak bir sonuç doğmayacaktır. Çünkü veriler, piyasa aktörlerinin çıkarlarına göre ideolojik olarak bükülmüş bile olsa, kapitalizmin yeryüzüne biçtiği bir geleceği öngörmeye yarıyorlar. Bu bilgikuramsal (epistemolojik) ayrıntıyı geçerken vurgulamış olayım.

Uluslararası Enerji Ajansı’nın (IEA, 2021a) verilerine göre, 2020 yılında, petrol pazarı 1246 milyar dolar düzeyindeyken “temiz enerji donanımları” piyasası 123 milyar dolardır (güneş enerjisi santralleri 31,2; karasal rüzgar elektrik santralleri 51,2; deniz rüzgar elektrik santralleri 14,4; pil 25,7; ve yakıt hücreleri 0,5 milyar dolar). Buna karşılık 2050 yılında, net sıfır salım senaryosunda ise petrol pazarı 182 milyar dolara gerilerken temiz enerji donanımları piyasasının, 1201 milyar dolara ulaşması tahmin edilmektedir (GES 56,6; karasal RES 187,2; deniz RES 36,4; pil 832,3; elektroliz 14,1; yakıt hücreleri 74,6 milyar dolar). Demek ki, yeşil dönüşümde enerji sermayesi 1200 milyar dolarlık pazarını korumaktadır.

Benzer bir “sıfır toplamı” ticaret, enerji hammaddesi olarak petrol gerilerken onun karşısında yeşil dönüşüm için gerekli olan kritik metal ve mineraller ticaretinin yükselmesinde gözlenir. 2019 yılında 1,5 trilyon dolarlık enerjiyle ilişkili doğal kaynaklar piyasasında, petrolün payı yüzde 66, kritik minerallerin payı yüzde 11’dir. 2050 yılı net sıfır senaryosunda, pazarın bir trilyon doların altına inmesi öngörülmekle birlikte, petrolün payı bu kez yüzde 11’e gerilerken kritik minerallerin payı yüzde 50’ye doğru tırmanır. Bu tırmanış, 400 milyar dolarlık bir pazara denk gelir (IEA, 2021b: 282; 2021d). Yeşil dönüşüm sürecinde petrol çıkarmanın yerini kritik mineral madenciliği, petrol ticaretinin yerini de bu minerallerin ticareti alır. Kısaca özetlemek gerekirse, yeşil dönüşüm denilen süreç şundan ibarettir: Enerji üretimi, enerji piyasası ve madencilik pratikleri, bir nesneden öbürüne kayar. Böylece üstünlük, sermayenin fosil enerji fraksiyonundan “temiz enerji” fraksiyonuna geçerken sermayenin egemenliği sürer.

Yeşil dönüşüm sürecinde, ekonominin fosil kaynaklara olan bağımlılığının yerini metal ve mineral madenciliğine bağımlılık alır. Bir başka deyişle, yeşil dönüşüm projesinin iktisadi, siyasal ve ekolojik anlamı, artan mineral madenciliği, yoğunlaşan özütlemeciliktir (extractivism). Örneğin, bir hesaba göre, iki megawatlık bir rüzgar elektrik santralinde (RES) temel güçlendirmesinde 150 ton, rotor göbeği ve motor bölümü için 250 ton, kule için 500 ton çelik harcanır. Kullanılan bakır miktarı da 7,2 tondur. Kaldı ki RES için sağlanan çelik, fosil bir yakıt olan kömür yakılarak üretilir (Dunlap, 2021: 130-131).

Başka bir hesaba göre de bir rüzgar elektrik santrali, doğalgazlı elektrik santralinden dokuz kat fazla minerale gereksinim duyar. Elektrikli bir otomobil geleneksel otomobile görece altı kat daha fazla mineral maddeyle üretilir. Paris Anlaşması’nın hedeflerini gerçekleştirmek için bile, önümüzdeki yirmi yıl içinde, yalnızca enerji sektöründe, bakır ve nadir toprak elementlerinde yüzde 40, nikelde yüzde 60, kobaltta yüzde 70 ve lityum talebinde yüzde 90 artış beklenmektedir. 2050 yılında “net sıfır salım” hedefi bakımından, elektrikli otomobil sektöründe

mineral kullanımı, bugüne görece 2040 yılında kırk kat artacaktır. Pil endüstrisinde lityum, nikel, kobalt, manganez ve grafit, kritik önemde minerallerdir. Günümüzle karşılaştırıldığında 2040 yılında bir bütün olarak yeşil dönüşüm ekonomisi nedeniyle, lityum madenciliği kırk kat, grafit, kobalt ve nikel madenciliği yirmi beş kat artacaktır. Nadir toprak elementleri madenciliğinde artış, yedi katı bulabilecektir. Öngörülen madencilik projelerine karşın önümüzdeki yıllarda yeşil dönüşüm için gerekli minerallerin arzının talebi karşılamakta yetersiz kalması ve fiyat artışları da beklenmektedir. Kaldı ki, karbondioksit salımları bakımından da sağlanan yarar sınırlıdır. Çünkü enerji geçişinde kullanılan minerallerin elde edilmesi, görece salım yoğun bir süreçtir. Ortalama olarak, elektrikli otomobilin yaşam döngüsü boyunca oluşturduğu salımlar, içten yanmalı otomobilin yol açtığı salımların yarısına denktir (IEA, 2021c: 5-15).

Yeşil dönüşüm yolunda, yeraltı, yerüstü, derin deniz ve uzay madenciliği seferberliği başlamıştır. Öyle ki, elektrikli otomobillerde gerekli malzemeleri elde etmek için, uluslararası bir şirket, Jamaika'da derin deniz madenciliğine yönelik çalışmalara koyulmuştur. Derin deniz yatağında madenciliğin çok ağır ekolojik yıkıma yol açması beklenmektedir (Seascope - The State of Our Oceans, 2021).

Uluslararası maden şirketi Rio Tinto, hükümetin de desteğiyle, Sırbistan'da lityum madenciliğine girişmiştir. Gerekli izin başvurularının yapılmasına tepki gösteren on binlerce kişi, otoyolları ve köprüleri kapatarak yaptıkları protestolarla madeni istemediklerini açık biçimde gösterdiler (*Yeni Yaşam Gazetesi*, 9 Aralık 2021).

Kritik minerallerin giderek önem kazanmasıyla birlikte kapitalist devlet, o piyasada daha aktif rol oynama araçlarını devreye sokmaya çalışır. Nitekim Meksika'da Cumhurbaşkanı Obrador, lityum maden yataklarını devletleştirme çabası içinde. Ekim ayı başında bu amaçla bir anayasa değişikliği paketi Kongre'ye sunuldu. Paket, 2000'lerin başından bu yana süren özel enerji üretimini tersine çeviren bir devletleştirme programıdır. Enerji geçişi için gerekli madenler, devletçe kontrol edilecektir. Meksika'nın lityum rezervlerinin, dünyanın potansiyel olarak en geniş rezervleri olduğu tahmin edilmektedir. Anayasa değişikliği geçse de şirketlerin işlettiği lityum maden ruhsatları geçerli olacaktır (Hackbarth, 2021).

Mülkiyetin devlette kalması ya da devletleştirme, madenlerden ve enerjiden kamusal yararlanmayı, ekolojik yıkımı durdurmayı güvence altına almaya yeterli olmaz. James Connolly'nin 1899'da yayımladığı bir yazısında belirttiği gibi, "devlet mülkiyeti, sosyalizm değildir" (Aktaran Blakeley, 2021). Örneğin, devlet mülkiyetindeki madenlerin işletme hakkının rödovans sözleşmesiyle şirketlere bırakılması yöntemi, Türkiye'de kullanılıyor. Kamu mülkiyeti koşulu yanında, kolektif ve demokratik üretimi yaşama geçiren bir iktisadi ve siyasal düzenin örgütlenmesi koşulu da gerçekleştirilmelidir (bkz. Çoban, 2021c).

Özütlemecilik, Türkiye bakımından da güncel bir ekolojik sorundur. Çünkü hemen her ilin yüzölçümünün yüzde 50-60'ı madencilğe ayrılmış durumda. Nadir toprak elementlerinin çıkarılması için de çabalar var. Türkiye'de, yeşil ekonomi için kritik öneme sahip olduğu belirtilen nikel, grafit, manganez, bakır yatakları bulunmaktadır (MTA, 2021). Ayrıca MTA'nın resmi İnternet sitesinde, ondan çok ilde de kobalt bulunma olasılığından söz edilir. Nadir Toprak

Elementleri Araştırma Enstitüsü'nün yayımladığı bilgilere göre, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün aramaları sonucunda Eskişehir-Beylikova, Malatya-Kuluncak, Sivas ve Burdur'da nadir toprak elementleri yatakları saptanmıştır. Isparta-Sofular ve Kayseri-İncesu bölgelerinde de potansiyel rezervler belirlenmiştir. Eskişehir-Beylikova'daki barit-fluorit ve basnasit içeren yaklaşık 52 milyon ton rezervin işletilmesi için tesisin inşaatı devam etmektedir (NATEN, 2021).

*Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu'*na göre, “nadir toprak elementleri ve batarya minerallerinin üretilmesi konusunda önemli tesis yatırımları mevcuttur. Bu durum sektörün küresel trendleri yakından takip ettiğini ve yakalayabilecek potansiyelde olduğunu göstermektedir... enerjide yeşil dönüşüm ve dijitalleşme süreçleri lityum, kobalt, nikel, mangan, grafit, bakır, alüminyum gibi metallere olan talebi artırma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle elektrikli araçların giderek yaygınlaşması batarya minerallerine olan talebi artırmaktadır. Bahsi geçen metallere odaklı projelerin geliştirilmesi ve son ürün hedefi ile bu projelerin hayata geçirilmesi ülkemiz için önemli bir adım olacaktır. Ayrıca elektrikli araçlara olan talebin artması elektrik ihtiyacını da ilerleyen yıllarda tırmandıracak olup bu çerçevede yerli kaynaklarımızdan elektrik üretimi giderek vaz geçilmez olacaktır.” Bu değerlendirmeler, madencilik sektörünün “yeşil dönüşüm”e hazırlık yaptığının habercisidir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2021: 131, 136).

Madencilik sektör raporundaki bu görüşlerle çelişen biçimde, başka bir çalışmada Türkiye’de yeşil dönüşümün madencilik sektöründe “sermaye atıllaşması” sorunu doğurduğu vurgulanır. O çalışmaya göre, madencilik yanında atık yönetimi ve inşaat sektörleri de sermaye atıllaşması sorunuyla karşı karşıya kalacaktır (Kantur, Özenç, Yücel, 2021). Öte yandan, Yeşil Yeni Düzen, Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi yeşil dönüşüm politikalarında atık yönetimi ve inşaat sektörleri, çok geniş istihdam olanaklarıyla “adil dönüşüm” gerçekleştirmeye zemin oluşturmaları nedeniyle öne çıkartılırlar (Çoban, 2021a). Yeşil dönüşüm politikalarına içrek, birbiriyle uyumsuz bu sonuçlar ilgi çekicidir. Çünkü yeşil dönüşümün kapitalist düzen içinde kalan politikalarının bile sınırları, birbirleriyle olan çelişkileri ve dolayısıyla onun iktisadi ve siyasal açmazları gün yüzüne çıkar.

Yeşil dönüşüm politikası, ısrarla, enerji geçişinin doğuracağı yeni iş olanaklarıyla savunulur. Oysa bir araştırmada, karşılaştırmalı olarak en çok istihdamın, doğanın onarılması alanında yaratıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir milyon dolarlık bir yatırım, fosil enerjiyle karşılaştırıldığında, hidroelektrik ve rüzgar gücünden enerji elde edilmesinde 1,2 kat ve güneş fotovoltaik elektrik üretiminde de 1,5 kat daha çok istihdam olanağı sağlamaktadır. Bununla birlikte petrol ve gaz üretiminde bir milyon dolarlık bir yatırımın yarattığı işlerin, 3,7 katı daha çok iş, ekosistem onarımı (restoration) alanında mümkündür (Kaufman, 2021). Konu gerçekten istihdam yaratmak, işsizlik ve yoksullukla mücadele etmek, doğayı korumak ise yenilenebilir enerji, elektrikli otomobil, pil üretimi sektörlerinde sermayeye kaldıraç olmak yerine ekosistemin onarılmasına odaklanmak daha anlamlı olabilir.

Yeşil dönüşümde madencilik etkinliklerinin artmasının sonuçları: yeryüzünün ve denizlerin altının üstüne getirilmesi, arazi değişimi, ormansızlaşma, olağanüstü miktarda artan su kullanımı, hava ve su kirliliği, flora ve faunanın zarar görmesi, biyolojik çeşitliliğin yitirilmesi,

tarım ve hayvancılıkta iktisadi kayıplar, yerinden edilen yerel topluluklar, emek ve çocuk sömürsü, emekçi, halk ve çevre sağlığı sorunları, insan ve topluluk hakları ihlalleri gibi çok ağır ekolojik ve toplumsal yıkımlardır.

Örneğin, bir araştırmanın bulguları, yenilenebilir enerji üretimi için gerekli maddeler için madenciliğin biyolojik çeşitliliğe büyük bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Araştırmacıların hesaplamalarına göre, dünyada madenciliğin etkilediği alanların yüzde 82'si, yenilenebilir enerji üretimi için gerekli maddeleri içerir. Bu yüzde 82'lik bölgenin yüzde 12'si korunan alanlarla, yüzde 7'si önemli biyoçeşitlilik alanlarıyla ve yüzde 14'ü yabancı alanlarla örtüşen yerlerdir. Araştırmada, yenilenebilir enerji üretiminin, madenciliğin biyoçeşitlilik üzerindeki var olan yıkıcı etkisini şiddetlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Öyle ki, bazı yerlerde yenilenebilir enerji için mineral madenciliği, yenilenebilir enerjiye geçişin engelleyeceği iklim değişikliğinden çok daha yoğun biçimde doğaya zarar verebilir (Sonter, Dade, Watson, Valenta, 2020).

Enerji dönüşümünün madencilik alanında yarattığı bu sorunlar yanında yenilenebilir enerji üretiminin de ağır ekolojik sonuçları olur. Her bir yenilenebilir enerji üretimi türünün (HES, JES, BES, GES, RES) ekolojik bakımından pek çok yıkıcı etkilerinin olduğu bilinmektedir (bkz. Mulvaney, 2020). Başka bir kanıtı da sosyo-ekolojik yıkımlar olmasın diye Türkiye'nin farklı bölgelerinde yenilenebilir enerji santrallerine karşı çıkan, protesto eden, direnen sayısız yerel mücadelelerdir.

Tüm bu bulgular, kapitalizmin yeşil dönüşüm evresinde de ekolojik ve toplumsal yıkıcı etkilerinin hız kesmeden sürdüğünü göstermektedir.

Yeşil “Dönüşümde” Sosyo-Ekolojik Eşitsizliklerin Süreğenleşmesi

Yeşil dönüşüm politikasının hangi sınıfın kaldıracı olarak kullanılmaya uygun olduğu sorusuna bir de ekolojik eşitsizlikler tartışması ile yanıt arayabiliriz. Emekçi toplum kesimlerinin kaldıracı olmaya uygunsa, eşitsizlikleri giderecek somut araçlar içermesi beklenir. Tersine sermaye sınıflarının kaldıracı olduğunda ise eşitsizlikleri derinleştirecektir. Ekolojik eşitsizlikleri çeşitli başlıklar altına ele alabiliriz: toplum içinde sermaye sınıfları ile emekçi sınıflar arasındaki ekolojik eşitsizlikler, Kuzey ile Güney ülkeleri arasında atmosferden yararlanma bakımından eşitsizlik ve ayrıca emperyalist dünya düzeninde “ekolojik eşitsiz alışveriş” (“ecologically unequal exchange”). Yeşil dönüşüm politikası, bu üç alanda eşitsizliklere çözüm getirebilir mi?

Toplumsal sınıflar arasındaki ekolojik eşitsizlikler çeşitli yöntemlerle gösterilebilmektedir. Burada, Dünya Eşitsizlik Lab.'ının yeni yayımlanan çalışmasından yararlanabiliriz. Küresel ölçekte nüfusun yarısını oluşturan en yoksullar kümesi, dünyada toplam servetlerin yalnızca yüzde 2'sine ve yıllık gelirlerin yüzde 8,5'ine sahip. Buna karşılık zenginlerin oluşturduğu yüzde 10'luk dilim, servetlerin yüzde 76'sına ve gelirlerin de yüzde 52'sine el koyar. Bu uçurum, karbondioksit salımlarına da yansır. Yeryüzünde tüketim, kamu ve özel yatırımları, ithal ve ihraç ürünlerin bıraktığı salımları içeren salım toplamının, yalnızca yüzde 12'sinden yüzde 50'lik yoksul nüfus sorumluyken, salımların yüzde 48'inden ise zenginlerden oluşan yüzde 10'luk nüfus dilimi

sorumludur. Kuzey Amerika’da zengin yüzde 10’luk dilimin yılda kişi başına düşen karbondioksit salımları 73 ton iken yoksullardan oluşan yüzde 50’lik kesimin kişi başına düşen salımları 10 tonun altındadır. Gelişmiş ülkelerde nüfusun yoksullardan oluşan yarısı, o ülkelerin 2030 salım hedefleriyle uyumlu kişi başına salım miktarına sahiptir. Oysa yüzde 10’luk zengin nüfus kümesi, ülke hedeflerinin çok üzerinde salıma neden olurlar.

Yeşil dönüşüm politikalarının, ekolojik eşitsizlikleri gözetmesi durumunda, sermaye sınıflarından oluşan yüzde 10’un salımlarını hızla azaltacak sert önlemleri barındırıyor olması beklenir. Ancak yeşil dönüşümün herhangi bir versiyonunda, doğrudan sermaye sınıflarına özgülenmiş, onların salımlarını azaltacak politika araçlarına yer verilmemiştir.

Türkiye’de, 2021 yılı verileriyle, zenginlerden oluşan yüzde 10’luk nüfus dilimi, gelirlerin yüzde 54’üne, servetlerin yüzde 67’sine el koyar. Buna karşılık yoksullardan oluşan yüzde 50’lik nüfus dilimi, gelirlerin yüzde 12’sine, servetlerin de yalnızca yüzde 4’üne sahiptir. Yıllık salımlar bakımından, yoksul yüzde 50 nüfusun kişi başına salım miktarı yaklaşık 3 ton iken, yüzde 10’luk dilimi oluşturan zenginlerin salımları ise kişi başına 22 tondan fazladır. Türkiye’de zenginle yoksul arasındaki salım miktarı farkı, ABD’deki gibi yedi katın üzerindedir (Chancel, Piketty, Saez, Zucman vd., 2021: 10; 16-17; 221-222).

Salımlar yanında, orman, kıyı vb. doğa varlıklarından yararlanma, doğa üzerinde oluşturulan toplumsal yük, ekolojik hak ihlallerine, çeşitli kimyasal zehirlere, hava, su, toprak kirliliğine maruz kalma, iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olaylarından etkilenme gibi pek çok konuda sermaye ve emekçi sınıflar arasında derin ekolojik eşitsizlikler söz konusudur (Çoban, 2020: 93-155).

Yeşil dönüşüm stratejisinin, tüm bu ekolojik eşitsizlikler karşısında sermaye sınıflarını sınırlandıran, işçi sınıfını gözetken, emekle sermaye arasında ekolojik eşitsizliklerin belirmesine engel olan sosyo-ekolojik politika araçları bulunmamaktadır.

İkinci olarak, gelişmiş Kuzey ile azgelişmiş Güney arasında ortaya çıkan, atmosferden yararlanma eşitsizliğini vurgulayabiliriz. Jason Hickel, Kuzey-Güney ayrımına dayanarak iklim sorununda sorumluluğu saptadığı bir hesaplama yapmıştır. Hickel, herkesin atmosferden eşit yararlanma hakkını gözeterek 350 ppm’lik gezegensel salım eşiğine uygun olarak, bir küresel karbondioksit bütçesi saptar. Karbondioksit yoğunluğunun gezegensel eşik olan 350 ppm’i aştığı yıl, 1990’dır. 1850’den eşığın aşıldığı 1990 yılına kadar yapılan toplam salım bütçesi, 830 gigatondur. Bu bütçeyi, küresel ortalama nüfustaki payı olarak ülkelerin ortalama ulusal nüfuslarına dağıtır. Ülkelerin 1850-1969 arası tarihsel karbondioksit salımlarıyla 1970-2015 arası tüketime dayalı salımlarını toplayıp, gezegensel eşığe uygun adil salım paylarından çıkartır. Böylece her ülkenin tarihsel olarak payına düşen adil salım miktarını aşp aşmadığını bulur.

Bu hesaplama göre, 1850’den bu yana atmosfere bırakılan karbondioksit salımlarında ABD’nin sorumluluğu yüzde 40, yirmi sekiz AB ülkesinin yüzde 29, Avrupa’nın geri kalanının yüzde 13’tür. ABD, AB, Rusya, Japonya ve Kanada’nın birlikte sorumluluğu, yüzde 85’tir. ABD, Kanada, Avrupa, Avustralya, Japonya, İsrail ve Yeni Zelanda’dan oluşan, bir bütün olarak Kuzey

ülkelerinin iklim değişikliğindeki sorumluluğu yüzde 92, buna karşılık Güney ülkelerinin sorumluluğu ise yüzde 8'dir. Çin'in ve Hindistan'ın da içinde yer aldığı çoğu Güney ülkesinin sorumluluğu, gezegensel eşik adil payları içindedir. Hickel'e göre bu sonuçlar, "atmosferik sömürgeleştirme süreci" olarak düşünülebilir. Çünkü gelişmiş ülkeler, onlara düşen adil payların çok üzerine çıkarak atmosfer kullanımını gasp ettiler. Bu da sonuçta, iklim değişikliğiyle birlikte az gelişmiş Güney ülkelere ağır zararlar vermektedir. Burada saptanan eşitsizlik, Kuzey ülkelerinin dünyanın geri kalanını beklemezsiniz, hemen sıkı önlemleri uygulayarak salımlarını sınırlamaları gerektiğini gösterir. Ayrıca, Güney ülkelerinde yarattıkları iklim etkilerini, halklara ve doğal varlıklara verdikleri zararları gidermelerinin, tazmin etmelerinin iklim adaletinin gereği olduğunu ortaya koyar (Hickel, 2020). Gelgelelim, yeşil dönüşüm politikasının Kuzey ile Güney arasında böyle bir iklim adaleti tesis etmesi söz konusu değildir. Kuzey ülkeleri yeryüzündeki doğa varlıklarını ve atmosferi talan etmeyi sürdürürken Güney halklarına ve doğaya verdikleri zararı onarmaya da yanaşmıyorlar. Bunun uluslararası iklim finansmanındaki yansımalarını, aşağıda ayrıca ele alacağım.

Üçüncü olarak da gelişmiş Kuzey ve az gelişmiş Güney ülkeleri arasındaki iktisadi ilişkilerin ekoloji ve emek bakımından adaletsizliği, "ekolojik eşitsiz alışveriş" kavramıyla incelenir. "Ekolojik eşitsiz alışveriş" yaklaşımı, emek sömürsünün işleyiş örüntülerine odaklanmaktan çok ülkeler arası ücret farklılıklarına dayanması nedeniyle haklı olarak eleştirilmektedir (Somerville, 2021). Bununla birlikte bu yaklaşım, araştırmacılara, Kuzey'in Güney'de oluşturduğu emperyalist yıkım yardımıyla süren iktisadi gelişimini sayısal verilerle sergileme kolaylığı sunduğu için kullanışlıdır. Güney'de madenlerden biyolojik çeşitliliğe kadar doğal varlıklar boldur. Emek gücü ucuzdur. Eleştirel bir çerçevede ucuz emek olgusu; sermayenin emek sömürsü, sömürgecilik, iktisadi, siyasal, teknolojik vb. yapısal sorunlardan kaynaklanmasının yanında emperyalist ülkelerin az gelişmiş ülkelerde emekçilere karşı baskıcı rejimleri desteklemeleri, askeri darbelere yardım etmeleri, militarizm, Güney ülkeleri arasında ihraç malları bakımından rekabeti kızıştırmaları, Güney'den Kuzey'e emekçilerin göçünü sert önlemlerle kısıtlamış olmaları gibi koşullara dayanır. Sonuçta, aynı ürün Kuzey'de değil de Güney'de üretildiğinde emekçiye ödenen ücret, beş kat daha azdır. Böylece Kuzey, Güney'in ucuz emeğinin ürünlerine ve doğa varlıklarına el koymaktadır. Emek gücü ve ekoloji değerlerinin Güney'den Kuzey'e transferi hesaplanırken ticaret yapan Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki ücret farklılıkları, metanın iki pazardaki fiyat farklılıkları gibi yöntemlerden yararlanır. Yeni bir çalışmada, gelişmiş Kuzey ülkeleri, Güney ülkelerinde üretilen metaldaki değeri, ticaret yoluyla kendilerine akıtarak ürünün Kuzey pazarlarındaki satış fiyatlarıyla, yalnızca 2018 yılında yıllık 2,2 trilyon dolara el koydular. Bu rakam az gelişmiş ülkelerdeki aşırı yoksulluğu gidermek için gerekli miktarın on beş katıdır. 1960-2018 yılları arasında, Kuzey'e akıtılan toplam değeri ise 62 trilyondur (dönemsel hesaplama, 2011 dolar değerine göre yapılmıştır). Aynı dönemde emperyalist sömürü nedeniyle Güney'de kaybedilen iktisadi gelişme de göz önünde tutulduğunda, az gelişmiş ülkelerin toplam kaybı 152 trilyon dolardır (Hickel, Sullivan, Zoomkawala, 2021).

Güney'den Kuzey'e emek ve doğal varlık akışları, yalnızca parasal olarak değil fiziksel büyüklük olarak da gösterilebilir. Yüksek gelir kümesinde yer alan gelişmiş ülkelerin doğal kaynak talebi, kendi topraklarından elde ettikleriyle karşılanamaz. Gelişmiş Kuzey ülkeleri, 2015 yılı verileriyle, yılda on milyar ton hammaddeyi az gelişmiş ülkelere elden aldılar. Ayrıca yılda, dünyanın geri

kalanındaki yaklaşık 800 milyon hektarlık toprağı, 23 exajul enerjiyi ve dahası 182 milyon kişi-yıllık somut emeğı kendilerine ml ettiler. Gelişmiş kapitalist lkeler, Güney'in emeğini ve doğasını temellük etmeleri sayesinde, 2015 yılında 48,5 trilyon dolar ve 1990-2015 yılları arasında yaklaşık 1200 trilyon dolarlık bir parasal büyüklüğe ulaşan ticaret fazlası elde ettiler (Dorninger, Hornborg, Abson vd., 2021: 5).

Bu iktisadi ve ticari ilişkiler, Güney lkelerinde emekçiler için olumlu sonuçlar doğurur mu? Uluslararası alışma rgt verilerine göre, 1995-2013 yılları arasında "küresel değer zincirleri"nde, bir başka deyişle uluslararasılaşmış meta üretimi sisteminde çalışan sayısı, 296 milyondan 453 milyon kişiye ulaşmıştır. Yapılan bir araştırmada, sözü edilen sistemin, Güney lkelerinde istihdam olanağı, yoksulluğun azalması ve ekonomik büyümeye yol açtığını ileri süren görüşlerin tam tersine, daha da yoğunlaşan emek sömürüsü, derinleşen yoksulluk ve uluslararası tekelleşme derecesinde artış getirdiği bulgularla gösterilmiştir (Selwyn ve Leyden, 2021).

Yeşil dönüşüme eleştirel yaklaşan Max Ajl, var olan dünya sisteminde bir değişim yaratabilmek için önce, azgelişmiş evre ülkelerden gelişmiş merkez ülkelere değer transferinin, eşişsiz alişverişin düzeneklerini hedef almak gerektiğini belirtir. Bu nedenle, "ekolojik smrgesizleştirme" kavramı üzerinde durur. Kuzey lkeleri hem yeryüzü kaynaklarını hem de atıkları bıraktıkları ekolojik yutakları kullanırlar. Daha önemlisi, karbondioksitin bir bölümü çok uzun süre doğada kaldığı ve kısa sürede onarım olanaksız olduğu için Kuzey lkeleri yutakları itlemiş olurlar, bu nedenle azgelişmiş ülkelerin kullanımı için alan kalmaz. Bu durum, iklim borcu olarak adlandırılır. Ajl, Cochabamba Halkların Anlaşması'ndan hareket ederek, Kuzey'in yıllık ulusal gelirlerinin yüzde 6'sının Güney ülkelerine verilmesini önerir. Bu sorunları hedefe koyup mücadele etmedikçe yeşil dönüşüm planları, eşişsiz ilişkiler yaratan dünya sistemini yeniden üretirler. Kuzey-Güney eşişsiz ilişkilerinin değişmesi için beş alanı tartışmaya açar: 1) Merkez ülkelerin demilitarizasyonu, yani askeri harcamalardan kurtulmak için mücadele. 2) Güney ülkelerin ulusal egemenlik haklarına saygı için mücadele. Dış saldırıların sona ermesi; ülke içinde toplumsal mücadele, demokratik toplum, ekolojik adalet için uygun bir ortam yaratır. 3) İklım borcunun ödenmesi için mücadele. 4) Kuzey lkelerinin fosil kaynak kullanımlarının ve salımlarının büyük miktarlarda ve derhal azaltılması. 5) Yerleşimci sömürgeciliğin sona erdirilmesi ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin desteklenmesi. Max Ajl, Kuzey'de gözlenen özütleme cilik karşıtı yaklaşımların, üçüncü dünya kalkınmacılığına karşı bir silah olduğunu ileri sürer. Ona göre, özütleme olmaksızın Güney'de sanayileşme olanaksızdır, ama aynı zamanda da özütleme siyasal, toplumsal ve ekolojik yükler de getirir. Bu yükleri dengelemek için adil ticarettten söz eder. Ona göre, öbür değişkenlerin aynı kaldığı koşullarda, ülkeler diyelim lityum üretimini yarı yarıya azalttıkları halde aynı miktarda gelir elde ediyorlarsa bu katlanabilir bir yüktür. Bunun yanında Güney lkeleri, örneğin kendi tarımsal potansiyellerini harekete geçirerek yerinde (in situ) sanayileşme yapmalıdırlar (Ajl, 2021).

Bu itirazlar ve öneriler, daha çok akademik tartışmalar olarak kalır. Yeşil dönüşümün dolaşımdaki hakim politikalarında, küresel ölçekte var olan eşişsiz sosyo-ekolojik ilişkilerin ortadan kaldırılmasına değil de enerji dönüşümüne odaklanılır. Enerji dönüşümü için gerekli olan özütleme cilik ise, yeniden sömürgeciliğe, emperyalizme, militarizme, askeri darbelere ve

bölgesel savaflara gebedir. Bunlar da yoğunlaşan emek sömürüsü, derinleşen ekolojik yıkım demektir.

Genel olarak Güney Amerika ülkeleri ve Avustralya, lityum madenciliği bakımından ön sıralarda yer alır. Ayrıca, iklim değişikliğinde tarihsel sorumluluğu bulunan Kanada, ABD, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti ve Sırbistan'da yeni lityum madenlerinin işletmeye açılması öngörülüyor. Kobalt üretiminde Demokratik Kongo Cumhuriyeti açık ara öne çıkıyor. Çin, Neodymium gibi nadir toprak elementleri cennetidir. Pek çok ülkede de elektrik için vazgeçilmez olan bakır yatakları bulunur (Chen, 2019). Kuzey'de olsun Güney'de olsun yeşil dönüşüm için gerekli olan metal ve mineral yataklarına sahip olan bu gibi ülkeler, ekolojik olarak yıkımla karşılaşacaklar. Yeşil dönüşüm maden yataklarına sahip Güney ülkeleri, petrol ve kömür üreten ülkelerin yanında ekolojik yıkım sahnesinde yerlerini alacaklar. Gerekli metal ve mineral girdisini dışarda bırakırsak, fosil varlıklardan elektrik üretiminden farklı olarak yenilenebilir enerji, ülkelerin kendi güneşi ve rüzgarıyla üretilir. Bu yanıyla yeşil dönüşümün, petrol, doğalgaz ve kömür ihraç eden ülkeleri ve fosil sermayeyi, iktisadi kayıp olasılığı nedeniyle tedirgin etmesi olağandır.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler bünyesinde kotarılan iklim ve yeşil dönüşüm politikaları, ekolojik yıkım ve salımlar bakımından tarihsel sorumluluğu olan gelişmiş ülkelere ve fosil şirketlere iktisadi, siyasi ve mali bir yaptırım öngörmez. Demek ki, yeşil dönüşümün gelişmiş Kuzey ülkelerine ve enerji sermayesine sağladığı böyle bir konfor alanı da var. Yeşil dönüşümün yenilenebilir enerjiye geçiş-enerji verimliliği çerçevesi, fosil şirketlerin ve gelişmiş ülkelerin tarihsel yüklerini dışarda bırakmaya uygundur; beyaz bir sayfa açılır, o sayfada enerji dönüşümünde öne çıkan ülkeler, iklim değişikliğinin sorumluları olarak değil de yeryüzünü kurtaracak yeşil dönüşümün önderleri olarak selamlanırlar. Kuzey'de ve Güney'de estirilen bayram havasında, yeşil dönüşüm özütlemeciliğinin yaratacağı emek-ekoloji yıkımı tartışması da gürültüye gider.

Görülüyor ki, Kuzey'le Güney arasındaki ekolojik olarak eşitsiz ilişkiler, çok sayıda eşitsizlik katmanının üst üste binmesinden oluşur. Bu katmanlara, bir de uluslararası iklim finansmanı uygulamaları eklenir. Madencilik, sanayi ve ticari sermaye fraksiyonları yanında, bu kez iklim maskesi altında finans sermaye fraksiyonu da Güney'deki emekçi sınıfların kanlarıyla beslenir.

İlk bölümde, mali sermayenin, fosilden yenilenebilir enerjinin finansmanına yönelirken iklimin gereklerini değil de sermayenin hareket yasalarını gözettiğini vurgulamıştım. Benzer biçimde, Yeşil İklim Fonu da tarihsel iklim sorumluluklarına ve toplumsal gereksinimlere yanıt vermekten çok uzaktır. Yeşil İklim Fonu, uluslararası iklim rejiminin bir finansman mekanizması olarak on yıl önce kuruldu. Bu fon, az gelişmiş ülkeler için her yıl 100 milyar dolarlık bir bütçenin 2020 yılından başlayarak sağlanmasını öngörür. Yeşil İklim Fonu, 2019 yılında 80 milyar dolar düzeyinde kaldı. Fonun öngörülen yıllık 100 milyar dolara 2020-2022 yıllarında da ulaşmayacağı belli oldu (OECD, 2021b). Bunun yanında, fondaki bütçe büyük ölçüde salım azaltımı projeleri için kullanılır. Yeşil İklim Fonu'ndan 2015-2020 arasında onaylanmış projeler tutarı 7,3 milyar dolardır, bunun yalnızca 2,7 milyar doları uyum konulu projelerdir (Green Climate Fund, 2021: 10). Oysa, *Uyum Açığı Raporu*'na göre, az gelişmiş ülkeler değişen iklime uyum sağlamak için şu anda yıllık 70 milyar dolara gereksinim duyuyorlar. Bu rakam 2030'da 300 milyar doları bulabilir

(UNEP, 2021: xiv). Glasgow COP26'da az gelişmiş ülkeler, iklim finansmanının azaltım ve uyum arasında yarı yarıya dengeli sağlanmasını talep etseler de Glasgow İklim Paktı başlığıyla zirvede kabul edilen belgede, gelişmiş ülkelerin uyum için sağladıkları iklim finansmanını iki katına çıkarmalarının istendiği gevşek bir ifade ile yetinilmiştir (Glasgow Climate Pact, 2021).

Az gelişmiş ülkelerin Glasgow'daki Taraflar Konferansı'nda kayıp ve zarar fonu oluşturulmasına yönelik çabaları da yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kayıp ve zarar, iklim değişikliğinin, azaltım ve uyum önlemleriyle engellenemeyen ya da hafifletilemeyen, iktisadi ve iktisadi olmayan, ölüm, geçim araçlarının yitirilmesi, coğrafya, kültür, kimlik, biyoçeşitlilik yitimi gibi etkileridir. Çeşitli ülkelerden 300 sivil toplum kuruluşu, COP26 Başkanına ve ülkelerin liderlerine yazdıkları açık mektupta, kayıp ve zararı karşılayacak bir finansmanın gerekliliğini vurguladılar. Mektupta verilen rakamlara göre, 2030 yılında gelişmekte olan ülkelere iktisadi kayıp ve zararlar, 580 milyar doları bulabilecektir ("Open Letter...", 2021).

Bu rakamlar, iklim krizi ve adaleti mali açıdan ele alındığında, az gelişmiş ülkelerde uyum, kayıp ve zararların ulaştığı boyutları sergilemektedir. Uluslararası iklim finansmanı uygulamalarının ise emekçi kesimlerin enerji gereksinimlerinin giderilmesine, yoksul halkların değişen iklime uyum sağlamları, kayıp ve zararlarının karşılanmasına yönelik olmadığı açıktır. Çok taraflı yatırım bankaları, özel finans kuruluşları, GFANZ, Yeşil İklim Fonu ve öteki kaynaklardan sağlanan krediler, büyük ölçüde, enerji sermayesinin dönüşümünün finansmanı içindir.

1980'lerde başlayan, IMF ve Dünya Bankası'nın finanse ettiği yapısal uyum programlarıyla az gelişmiş ülkeler borç batağına sürüklenmişlerdi. Yeşil dönüşümün uluslararası finansmanı, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsiz iktisadi ve siyasal ilişkileri koruyan o örüntünün yinelenmesidir. Bir dönem baraj projelerine, kömürlü termik santrallere, büyük kalkınma yatırımlarına kredi veren finans kuruluşları, şimdi aynı iştahla yeşil dönüşümü, yenilenebilir enerji santrallerini, iklim değişikliğine uyum projelerini destekliyorlar. Böylece, yeşil fonlarla ve yeşil kredilerle Güney ülkelerinin borç yükü artırılır, ucuz doğal kaynak ve meta transferi sürdürülür. Şöyle ki...

Çok taraflı yatırım bankalarının iklim finansmanı, 2015 yılında 43 milyar dolarken beş yıl içinde yüzde 53'lük büyüme sergileyerek 2020 yılında 66 milyar dolara yükselmiştir. 2020 yılı finansmanının yarısından çoğu, düşük ve orta gelir kümesinde yer alan az gelişmiş ülkelere yönelmiştir. Bu ülkelere sağlanan 38 milyar dolarlık finansmanın 26 milyarlık bölümü, yatırım kredileridir (Multilateral Development Banks, 2021: 6-17; Durmuş, 2021). Başka bir anlatımla, az gelişmiş ülkelerin kamu ve özel sektörleri, iklim finansmanı başlığı altında borç verilecek kârlı bir piyasaya dönüşmüştür.

Az gelişmiş ülkelerin iklim finansmanından yararlanması, dış borçlarının silinmesi, bağış, gelişmiş ülkelerin tarihsel olarak verdikleri zararları ve kayıpları tazmin etmeleri biçimlerinde olmaz, borçlandırma yöntemine dayanır. Böyle olunca, iklim finansmanı, kredi faizlerinin ödenmesi yanında üretim yoluyla da yurt dışına değer transferini derinleştirir. İklim finansmanı adı altında kullanılan kredilerle dövize bağımlılığı artan bir ekonomide, döviz borcunun ödenmesi zorunluluğu, üretimin toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına değil borcun ödenmesine

yönelmesini sonuçlandırır. Çünkü döviz borcunun ödenmesi, yurt dışından ülkeye döviz girmesini sağlayacak olan hammaddelerin, mal ve hizmetlerin üretilip dışarıya satılmasıyla, doğa varlıklarının döviz sahiplerine pazarlanmasıyla mümkündür. Bu da iklim finansmanı ile birlikte artan dışa bağımlılığın yurt dışı piyasalarda para eden ekoloji varlıkları üzerinde ağır bir yıkıma yol açması demektir. Döviz girdisi için rekabet, işgücünün ve doğa varlıklarının daha vahşi biçimde sömürülüp talan edilmesine ortam hazırlar. Dövizle borçlanmayı derinleştiren iklim finansmanı sistemi, yaratılan yanılısamanın tersine, az gelişmiş ülkelerin iklim ve doğa korunması koşullarını daha da kötüleştirir.

Bu saptamayı, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD'ın) bir raporundaki veriler de destekler niteliktedir. Çin dışarda tutulduğunda gelişmekte olan devletlerin 2030 yılına kadar ödemeleri gereken dış borç, bir trilyon doları buluyor. Bu miktar, yeşil dönüşüm yatırımları için ayrılması önerilen, milli gelirin yüzde ikisi kadar bir bütçenin üzerindedir. Bu borcun 365 milyar doları faizdir. İklim politikası söz konusu olduğunda borç erteleme ve borç silmenin gerekli olduğu açıktır.

Raporda, uluslararası sisteme ilişkin reform önerilerinin serbest piyasaya ve sermaye akışlarına dayandığı, bu haliyle de küresel ekonomiyi yapılandıran bölünmeleri ve eşitsizlikleri daha da kötüleştireceği belirtilir. Bu reform gündeminin, küresel salım hedeflerini karşılamaya destek olması da olası değildir. Tersine, bu reformlar gelişmekte olan ülkelerde adil geçiş kavramını tehlikeye atabilir, çünkü var olan ihracat kapasitelerini olumsuz etkiler, mali yapılarını ve politika alanlarını zayıflatır. Sözgelimi, çevre kirliliğinin ölçülmesi, denetlenmesi, arıtılması ve azaltılmasıyla ilgili aygıtların ve malların ticaretinin serbestleştirilmesi, az gelişmiş ülkeleri önemli bir gelirden yoksun kılabilir. Bunların çoğu az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere ithal ettiği, bunu yaparken de gümrük vergisi koyduğu ürünlerdir. Az gelişmiş ülkeler bu vergilerden 2019 yılında 15 milyar dolar vergi geliri elde ettiler. Bunlar üzerindeki gümrük vergilerinin kaldırılması, az gelişmiş ülkeleri iklim politikalarını uygulamak için de gerekli olan önemli bir gelirden yoksun kılar. Benzer biçimde, yeşil dönüşüme uygun olan yeniden kullanım, onarım, yenileme gibi süreçlerden geçen malların, ikinci el ürünlerin ve atıkların ticaretinin üzerindeki sınırlamaların kaldırılması önerileri de gelişmekte olan ülkelerin tepkisini çeker. Bu ülkeler, enerji verimliliği bulunmayan, gelişmiş ülkelerin kurtulmak istediği mallar için pazar olmaktan, atık yönetimlerinde ağır sorunlarla karşılaşmaktan, ikinci el giysiler yüzünden tekstil sanayilerinin ve kültürel giyim tarzlarının zarar görmesinden kaygı duyarlar.

Yine rapordaki değerlendirmelere göre, yüksek karbon salımına yol açan üretim etkinlikleri, küresel değer zincirleri boyunca az gelişmiş ülkelere yönlendirildi, buna karşılık düşük karbonlu, üretim öncesi ve üretim sonrası iktisadi etkinlikler gelişmiş ülkelerde yapılmaya devam edildi. Sınırdaki Karbon Uyarılama Mekanizmaları gibi az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan ithalata karbon vergisi getiren politikalar, uluslararası üretimin değişen koşullarından bağımsız olarak düşünülemez. Gelişmiş ülkelerin kendilerine uyan çevre standartlarını az gelişmiş ülkelere yüklemesi, uluslararası iklim rejiminin, "ortak ama farklılaşmış sorumluluk" ilkesiyle bağdaşmaz (UNCTAD, 2021: iv-xiii). Gelişmiş ülke şirketlerinin az gelişmiş ülkelerde yarattığı salımlar da içinde olduğu halde, Güney'den gelen ürünü sınırdaki karbon vergisiyle cezalandırmak, Kuzey'le Güney arasındaki eşitsiz ekolojik ilişkileri daha da derinleştirir. Benzer biçimde, gelişmiş

ülkelerin ve onların şirketlerinin 150 yıldır yaptıkları salımlarla yeryüzünün karbon eşiklerinin aşılmasının bedeli, sınırda karbon vergisi dayatılarak salımlarını azaltmaya zorlanan az gelişmiş ülkelere ödetilemez.

Sonuç

Yazı boyunca sürdürdüğüm tartışmalar, yeşil dönüşümün sermaye sınıflarının kaldıracı olduğu tezini güçlü biçimde doğrulamıştır. Bu tezi, üç dayanak üzerinde yükselttim. Birinci dayanak, yeşil dönüşüm için seferber olan toplumsal ve siyasal aktörlerdir (yenilenebilir enerji sermayesi ve finans kapital gibi sermaye fraksiyonları, kapitalist devlet, sermaye-devlet siyam ikizinin güdümündeki uluslararası iklim rejimi (COP26 örnek olayı), tüm bunlarla dirsek temasındaki STK'ler). İkinci dayanak, yeşil dönüşüm programının içeriğidir. Eleştirel bir yaklaşımla incelendiğinde sermaye sınıflarının çıkarlarını berkiten ve ekolojik yıkımı şiddetlendiren bir program olduğu açıktır. Her ikisini doğrulayan biçimde üçüncü dayanak da yeşil dönüşümün, ulus-devlet ölçeğinde kapitalist sınıfsal ilişkileri ve küresel ölçekte emperyalist ve kolonyalist ilişkileri sarsmak şöyle dursun, her iki düzlemde var olan sosyo-ekolojik eşitsiz ilişkileri sermaye yararına derinleştirip süregelenleştirmesidir. Bu üç nedenle, andığım aktörlerin koro halinde sahiplendikleri yeşil dönüşüm programından emekçi sınıflar, ezilen uluslar, iklim ve doğa yararına olumlu sonuçlar beklemek saflıktır.

Birleşik Krallık, İrlanda, Kanada ve ABD'den çeşitli örgüt ve kişiler, "Yokoluş Değil Ekososyalizm" başlıklı bir bildiri yayımladılar. Bildiride, iklim değişikliğini durdurmak için bir dizi talep vurgulanır. Talepler arasında, bu yazının konusuyla ilgili olanlar şunlar: Ulaşım, altyapı, sanayi, tarım ve binalarda yenilenebilir enerjiye hızla geçiş; yeşil işlere yatırım yapılarak adil geçiş; güney ülkelerinin sürdürülebilir teknoloji ve altyapıları geliştirmelerini sağlayan, küresel olarak fonlanan bir adil geçiş... ayrıca, özütlemecilik, ormansızlaştırma ve toprağın ele geçirilmesi yollarıyla yerli halkların ülkelere zarar verilmesinin derhal sona erdirilmesi; ekolojik ve toplumsal olarak yıkıcı özütlemeciliğin sonlandırılması; biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi için korunan alanların alabildiğine artırılması (the Ecosocialist Alliance, 2021).

Sermayenin kaldıracı tezine ek olarak yazıda ulaştığım bulgular, yeşil dönüşüm politikası olarak da sık sık önümüze konulan bu taleplerin birbirleriyle çelişkili olduğunu göstermektedir. Yenilenebilir enerjiye geçiş talebi özütlemeciliğin sonlandırılması/ sınırlandırılması talebiyle, yeşil dönüşüm yatırımlarının küresel finansmanı talebi uluslararası iklim adaleti talebiyle, yenilenebilir enerjiye geçiş talebi biyoçeşitlilik alanlarının korunması talebiyle çatışır. Bu çelişkiler, kapitalist düzende, yenilenebilir enerji sermayesi ile finans kapital yararına çözümlenir; yani iklim adaleti, doğanın korunması, eşitsizliklerin giderilmesi konuları başka bir bahara kalır. Bu nedenle, gelişen iklim mücadelelerinin, düzenin aktörlerinin rüzgarına kapılmaksızın bütünlüklü bir siyasal stratejiye sahip olmaları yaşamsal önemdedir.

Yazıdan çıkan sonuçları sıralamam gerekirse: Öyle bir yeşil dönüşüm ki, enerji sermayesinin fraksiyonları arasında yeni bir denge yaratmak dışında bir dönüşüm sunmuyor. Öyle bir yeşil dönüşüm ki, ulusal ölçekte devlet-sermaye ilişkisini verili kabul ediyor, kamu bütçesinden fosil desteklerinin yerini yenilenebilir enerji şirketlerine yapılan destekler, fosil finansmanının yerini

de yenilenebilir enerjinin finansmanı alıyor. Öyle bir yeşil dönüşüm ki, kapitalist tahakküme dayalı, bildiğimiz enerji düzeninde, fosilden yenilenebilir enerji kaynağına geçilmesi dışında bir değişiklik içermiyor: çünkü enerji üretim araçları özel mülkiyete konu olmaya devam edecek, enerji meta olarak ve kâr için üretilecek, enerji kararlarının oluşturulmasında emekçi sınıfların, sömürge ya da ezilen yerli halkların, yerel toplulukların hiçbir söz hakkı olmayacak, Türkiye’de olduğu gibi milyonlarca ev, faturalar ödenemediği için elektriksiz kalacak, emekçi sınıflar enerji fiyatları altında ezilirken enerji şirketleri, devletin sağladığı yatırım, vergi ve sigorta prim destekleri, kamu bankalarından ucuz krediler, acele kamulaştırma kolaylıkları, tarife garantileri vb. sayesinde yüksek kazançlar elde edecekler, ekonomide enerji geçişiyle birlikte ekolojik yıkım da devam edecek. Öyle bir yeşil dönüşüm ki, sermaye ile emek arasındaki sömürüyü, bu sömürünün ortağı olan devleti, sermayenin yeryüzünün her yerinde yarattığı ekolojik yıkımı ve gelişmiş-azgelişmiş ülkeler arasındaki iktisadi, ekolojik ve karbondioksit salımları bakımlarından var olan eşitsizlikleri ortadan kaldıracak hedefi, programı, müdahale kapasitesi, siyasal öznesi bulunmuyor, bu konularda kullanılacak politika araçlarının geliştirilmesiyle de ilgilenilmiyor. Öyle bir yeşil dönüşüm ki, iklim adaleti, uyum, kayıp ve zarar konularında gelişmiş Kuzey devletlerinin ve onların sermaye gruplarının tarihsel sorumluluklarının gereklerini yerine getirmeleri yönündeki taleplere, bilerek ve isteyerek yanıt üretilmiyor. Azgelişmiş ülkelerin dış borçlarının silinmesi söz konusu olmadığı gibi enerji dönüşümünün finansmanı için verilen kredilerle dış borç yükleri katlanırken bu ülkelerden değer transferi ve geride bıraktığı ekolojik yıkım daha da artırılıyor.

Özetlediğim dayanaklar, talepler arası çelişkiler ve yeşil dönüşüm gerçekliği karşısında, emek, ekoloji, iklim, ekososyalizm örgütlenmelerinin, yeşil dönüşümü, kendi yararlarına bir kaldıraç olarak kullanmalarının olanaksızlığı açıktır. Ayrıca, yeşil dönüşüm stratejisi, orasından burasından çekeştirilerek düzeltilemeyecek denli sermayenin çıkarlarıyla yoğrulmuştur. Bu nedenlerle, sermayenin kaldıracağı yeşil dönüşüm stratejisini benimseyen bu gibi örgütlenmeler, sermayenin dümen suyuna girmiş olurlar.

Devletler, çok taraflı kalkınma bankaları ve özel finansman kuruluşları, çeşitle sektörlere dağılmış halde bulunan sermayenin fosile bağlı fraksiyonuyla enerji dönüşümüne bağlı fraksiyonu arasında az çok bir denge gözetiyorlar. Sermayenin bu iki fraksiyonu arasında kızırgan kavgada, emek-ekoloji güçlerinin, fosile karşı yükselen bir fraksiyonun yanında ama son kertede sermayeden yana tutum sergilemeleri, kendi gerçekliklerini yadsımak olur. Hiç kuşku yok ki, dünya ve Türkiye fosil enerji üretimine derhal son vermeli, fosil şirketleri tasfiye etmeli ve fosil şirketlerin ve onların destekçisi devletlerin emekçi sınıflara, insan-olmayan varlıklara ve yeryüzüne karşı işlediği suçlar cezasız bırakılmamalıdır. Toplumsal muhalefetin mücadele enerjisini buraya yönlendirirken sermayenin bir fraksiyonundan yana yeğlemede bulunması, hiçbir biçimde gerekli değildir. Ne fosil kapitalizmi ne de yeşil dönüşüm kapitalizmi bir seçenektir. Çünkü ikisi de sermayenin çözümsüzlük kuyusunda boğulmakla sonuçlanır. O nedenle, üçüncü seçenek gerçekte tek seçenektir; bu yol da sermaye hegemonyasının dışında bulunur (bkz. Çoban, 2021c). Emek ve ekoloji bloğu, sınıfsal gücüyle, toplumsal potansiyeliyle, organik aydınlarıyla, mücadele pratikleriyle, stratejisiyle, tarihsel haklılığıyla biçimlendirdiği kendi yolunu, sermayeye dayatarak ve hayata geçirerek sorunu çözecektir.

Kaynakça

Ajl, Max ile Cira Pascual Marquina'nın yaptığı söyleşi, "As Chávez Said, 'Let's not Change the Climate, Let's Change the System!', *Monthly Review Online*, 1 Kasım 2021, <https://mronline.org/2021/11/01/as-chavez-said-lets-not-change-the-climate-lets-change-the-system-a-conversation-with-max-ajl/>

Aksu, Cemil, "Yeni Dünya Düzeni'nden Yeşil Yeni Düzen'e Geçerken Ekoloji Hareketi Önündeki Tuzaktan Nasıl Kurtulur?" *Abstrakt Dergi* (Dosya 9), 23 Kasım 2021, <http://www.abstraktdergi.net/yeni-dunya-duzeninden-yesil-yeni-duzene-gecerken-ekoloji-hareketi-onundeki-tuzaktan-nasil-kurtulur/>

Alemdar, Ali Alper, "Marksist Bir Yeşil Yeni Anlaşma Mümkün mü?" *Abstrakt Dergi* (Dosya 9), 23 Kasım 2021, <http://www.abstraktdergi.net/marksist-bir-yesil-yeni-anlasma-mumkun-mu/>

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, *2022-2025 Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı*, 27 Aralık 2021, <https://www.alomaliye.com/wp-content/uploads/2021/12/2022-2025-stratejik-bankacilik.pdf>

Blakeley, Grace, "Kamu Harcamaları Sosyalizm Değildir," *Politik Yol*, Çev. P. Tuştaş, 21 Kasım 2021, <https://www.politikyol.com/kamu-harcamalari-sosyalizm-degildir-grace-blakeley/>

"Carbis Bay G7 Summit Communiqué," Cornwall, UK, 13 Haziran 2021, <https://www.g7uk.org/wp-content/uploads/2021/06/Carbis-Bay-G7-Summit-Communique-PDF-430KB-25-pages-3.pdf>

Carney, Mark, "If Global Finance Can Step Up to the Net-zero Challenge, Governments Surely Can," *the Guardian*, 13 Kasım 2021, https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/nov/13/global-finance-net-zero-challenge-fossil-fuels-climate-catastrophe?CMP=tw_t_a-environment_b-gdneco

Carrington, Damian, "Fossil Fuel Industry Gets Subsidies of \$11M a Minute, IMF Finds," *the Guardian*, 6 Ekim 2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/06/fossil-fuel-industry-subsidies-of-11m-dollars-a-minute-imf-finds>

Chancel, L., T. Piketty, A. Saez, G. Zucman vd., *World Inequality Report 2022*, World Inequality Lab., 2021.

Chen, Angela, "Where will the Materials for our Clean Energy Future Come from?" 15 Şubat 2019, <https://www.theverge.com/2019/2/15/18226210/energy-renewables-materials-mining-environment-neodymium-copper-lithium-cobalt>

"The Cornwall Consensus," Haziran 2021, <https://www.g7uk.org/wp-content/uploads/2021/06/G7-Economic-Resilience-Panel-The-Cornwall-Consensus.pdf>

Çoban, Aykut, *Çevre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuram*, Ankara, İmge, 2020.

-----, "Yeşil Yeni Düzen Tartışması – Vaatler ve Gerçekler," *Polen Ekoloji*, 1 Mart 2021a <https://www.polenekoloji.org/yesil-yeni-duzen-tartismasi-vaatler-ve-gercekler/>

-----, "Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayın Tarlası," *Teori ve Eylem*, Sayı 54, Kış 2021b, s.148-163; Ayrıca şurada: *Madenciliğin Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 2021, <https://www.polenekoloji.org/wp-content/uploads/2021/10/MAdenciliSempKitabi.pdf> , 135-153.

-----, "Hegemonik İklim Siyasetine Karşı Halkın İklim Siyaseti," *Abstrakt Dergi* (Dosya 9), 26 Kasım 2021c, Bölüm 1: <http://www.abstraktdergi.net/hegemonik-iklim-siyasetine-karsi-halkin-iklim-siyaseti---1/>
Bölüm 2: <http://www.abstraktdergi.net/hegemonik-iklim-siyasetine-karsi-halkin-iklim-siyaseti---2/>

-----, "Sermaye Suretinde Konferans," *BirGün Gazetesi*, 31 Ekim 2021d, <https://www.birgun.net/haber/sermaye-suretinde-konferans-363955>

-----, "İklim Krizinde Fraksiyonların Savaşı," *BirGün Gazetesi*, 4 Ocak 2022, <https://www.birgun.net/haber/iklim-krizinde-fraksiyonlariin-savasi-371767>

Dorninger, C., A. Hornborg, D.J. Abson vd., "Global Patterns of Ecologically Unequal Exchange: Implications for Sustainability in the 21st Century," *Ecological Economics*, Sayı 179, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106824>

Dunlap, Alexander, "End the 'Green' Delusions: Industrial-Scale Renewable Energy is Fossil Fuel+" Steffen Böhm and Sian Sullivan (eds) *Negotiating Climate Change in Crisis*, Cambridge, Open Book Publishers, 2021, 127-138.

Durmuş, Mustafa, "'Küresel İklim Finansmanı' İklim Yıkımını Durdurabilir Mi?" *Yeni Yaşam Gazetesi*, 8 Kasım 2021, <http://yeniyasamgazetesi2.com/kuresel-iklim-finansmani-iklim-yikimini-durdurabilir-mi/>

the Ecosocialist Alliance, "Ecosocialism Not Extinction!" 24 Ekim 2021, <https://socialistproject.ca/2021/10/ecosocialism-not-extinction/>

Energy Policy Tracker, "Track Public Money for Energy in Recovery Packages," 22 Kasım 2021, <https://www.energypolicytracker.org>

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, *Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu 2020*, Ankara, TOBB, 2021.

G7 Panel on Economic Resilience, "Key Policy Recommendations," Haziran 2021a, <https://www.g7uk.org/wp-content/uploads/2021/06/G7-Economic-Resilience-Panel-Key-Policy-Recommendations.pdf>

-----, "Global Economic Resilience: Building Forward Better: The Cornwall Consensus and Policy Recommendations," Ekim 2021b, <https://www.g7uk.org/wp-content/uploads/2021/10/G7-Economic-Resilience-Panel-Report.pdf>

GFANZ, "The Glasgow Financial Alliance for Net Zero," Nisan 2021, <https://www.gfanzero.com/about/>

Glasgow Climate Pact, UN FCCC/PA/CMA/2021/L16, 13 Kasım 2021, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_L16_adv.pdf

“Global Coal to Clean Power Transition Statement,” 4 Aralık 2021, <https://ukcop26.org/global-coal-to-clean-power-transition-statement/>

Green Climate Fund, *Annual Results Report 2020*, Incheon, Kore, 2021, https://www.greenclimate.fund/sites/default/files/document/gcf-annual-results-report-2020_0.pdf

Hackbarth, Kurt, “AMLO Is Nationalizing Mexico’s Lithium Supply,” *Jacobin*, 19 Ekim 2021, <https://jacobinmag.com/2021/10/amlo-morena-cfe-federal-commission-lithium-nationalization-energy-independence/>

Hay, George, “Mark Carney is Key-man Risk for Bank Net-zero Club,” 3 Kasım 2021, <https://www.reuters.com/business/cop/mark-carney-is-key-man-risk-bank-net-zero-club-2021-11-03/>

Hickel, Jason, “Quantifying National Responsibility for Climate Breakdown: An Equality-based Attribution Approach for Carbon Dioxide Emissions in Excess of the Planetary Boundary,” *Lancet Planet Health*, Cilt 4, 2020, 399-404.

Hickel, J., D. Sullivan, H. Zoomkawala, “Plunder in the Post-Colonial Era: Quantifying Drain from the Global South Through Unequal Exchange, 1960–2018,” *New Political Economy*, 26(6), 2021, 1030-1047, <https://doi.org/10.1080/13563467.2021.1899153>

IEA, International Energy Agency, “Estimated Market Sizes of Oil and Selected Clean Energy Technology Equipment in the Net Zero Scenario, 2020-2050,” 12 Ekim 2021a, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/estimated-market-sizes-of-oil-and-selected-clean-energy-technology-equipment-in-the-net-zero-scenario-2020-2050>

-----, *World Energy Outlook 2021*, Paris, 2021b.

-----, *The Role of Critical Minerals in Clean Energy Transitions*, Paris, 2021c.

-----, The Chart of “Value of International Energy-related Resource Trade, 2019 vs. 2050,” IEA-Facebook sayfası, 5 Kasım 2021d, <https://tr-tr.facebook.com/internationalenergyagency>

Kantur, Z., B. Özenç, M.E. Yücel, “Karbonsuz Ekonomiye Geçişle Gelen Sermaye Âtılması Risklerinin Ölçümü,” Ankara, SEFİA, 2021, <https://sefia.org/arastirmalar/karbonsuz-ekonomiye-gecisle-gelen-sermaye-atilmasi-risklerinin-olcumu>

Kasap, Selma, “Bakan Kurum: İklim Değişikliğine Uyum İçin Paris İklim Anlaşması Küresel Bir Milat Olmuştur,” 9 Ocak 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/cevre/bakan-kurum-iklim-degisikligine-uyum-icin-paris-iklim-anlasmasi-kuresel-bir-milat-olmustur/2469275>

Kaufman, Alexander C., “Money For Green Energy Creates More Jobs Than Fossil Fuel Investment, New Study Finds,” 18 Ekim 2021, https://www.huffpost.com/entry/green-jobs-study_n_6169d3fce4b005b245bd1192

Knuth, Sarah, “Rentiers of the Low-carbon Economy: Renewable Energy’s Extractive Fiscal Geographies,” *Environment and Planning A: Economy and Space*, 2021, DOI: 10.1177/0308518X211062601

Mulvaney, Dustin, *Sustainable Energy Transitions: Socio-Ecological Dimensions of Decarbonizations*, Cham, Palgrave Macmillan, 2020.

MTA, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, "Türkiye Maden Yatakları Haritası," erişim 24 Kasım 2021, https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/images/b_h/turmadyat1.jpg

Multilateral Development Banks, *Climate Finance* (2020 Joint Report), 1. Revizyon, Ağustos 2021, <https://www.ebrd.com/documents/climate-finance/joint-report-on-multilateral-development-banks-climate-finance-2020.pdf?blobnocache=true>

NATEN, Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü, "Dünyada ve Türkiye'de NTE," erişim 24 Kasım 2021, <https://naten.tenmak.gov.tr/tr/n-te-hakkinda/dunyada-ve-turkiye-de-n-te.html>

OECD, "Agreement Reached at OECD to End Export Credit Support for Unabated Coal-fired Power Plants," 22 Ekim 2021a, <https://www.oecd.org/newsroom/agreement-reached-at-oecd-to-end-export-credit-support-for-unabated-coal-fired-power-plants.htm>

-----, "Statement by the OECD Secretary-General on Future Levels of Climate Finance," 25 Ekim 2021b, <https://www.oecd.org/newsroom/statement-by-the-oecd-secretary-general-on-future-levels-of-climate-finance.htm>

-----, "Arrangement on Officially Supported Export Credits," 2014, <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/arrangement-and-sector-understandings/>

"Open Letter to World Leaders," 26 Ekim 2021, <https://climatenetwork.org/cop26/cop26-must-deliver-on-loss-damage/>

Özenç, Bengisu, "Türkiye Paris Yoluna \$3,2 Milyar ile Devam Ediyor," 3 Kasım 2021, <https://sefia.org/turkiye-paris-yoluna-32-milyar-ile-devam-ediyor/>

"Rio Tinto'ya Sırbistan'da Güçlü Protesto," *Yeni Yaşam Gazetesi*, 9 Aralık 2021.

Seascope - The State of Our Oceans, "Race to the Bottom: the Disastrous, Blindfolded Rush to Mine the Deep Sea," *the Guardian*, 27 Eylül 2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/sep/27/race-to-the-bottom-the-disastrous-blindfolded-rush-to-mine-the-deep-sea>

Sonter, L.J., M.C. Dade, J.E.M. Watson, R.K. Valenta, "Renewable Energy Production Will Exacerbate Mining Threats to Biodiversity," *Nature Communications*, 11(4174), 2020, <https://doi.org/10.1038/s41467-020-17928-5>

"Statement on International Public Support for Clean Energy Transition," 4 Aralık 2021, <https://ukcop26.org/statement-on-international-public-support-for-the-clean-energy-transition/>

Selwyn, Benjamin ve Dara Leyden, "World Development Under Monopoly Capitalism," *Monthly Review*, 73(6) 2021.

Somerville, Peter, "A Critique of Ecologically Unequal Exchange Theory," *Capitalism Nature Socialism*, 5 Aralık 2021, DOI: 10.1080/10455752.2021.2010107.

UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development, *Trade and Development Report 2021 - From Recovery to Resilience: The Development Dimension*, UN, Geneva, 2021.

UNEP, *Adaptation Gap Report 2020*, Nairobi, 2021, <https://www.unep.org/resources/adaptation-gap-report-2020>

Webb, Samuel, "Fossil Fuel Firms Sue Governments for £13bn over Climate Action," *the Independent*, 17 Eylül 2021, https://www.independent.co.uk/climate-change/news/climate-crisis-fossil-fuels-sue-b1922067.html?_twitter_impression=true

Yıldırım, Servet, "Merkez'de Yeşil Dönem," *Milliyet Gazetesi*, 26 Ekim 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/merkezde-yesil-donem-6627315>

Yılmaz, Onur, "İklim Krizi Bağlamında Madencilik, Küçülme ve Yeşil Düzen Tartışmaları," *Madencilik'in Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 2021, <https://www.polenekoloji.org/wp-content/uploads/2021/10/MAdenciliSempKitabi.pdf> , 56-67.